
Izveštavanje o nacionalnim manjinama u hrvatskim dnevnim novinama

IGOR KANIŽAJ*

Sažetak

U hrvatskim medijima manjinski problemi su ispolitizirani. To je temeljni zaključak koji se nameće nakon druge faze opsežnog istraživanja o izvještavanju o nacionalnim manjinama tri najčitanijih hrvatskih dnevnih novina.

Problem predstavljenosti nacionalnih manjina zapravo je mnogo ozbiljniji nego što se na prvi pogled čini. On zadire u socijalna, kulturna, politička i ekonomska pitanja, a cijeli proces zatvaraju mediji. Kratkotrajna rješenja mogu se naći u osposobljavanju predstavnika manjina za javni nastup, odnose s javnošću i strateško komuniciranje. Dugoročno, potrebna je trajna edukacija novinara, političara i javnosti. Konačno, treba što prije i što većem dijelu javnosti omogućiti svakodnevno informiranje iz više medija, budući da je dokazano kako se na taj način znatno smanjuje stupanj isključivosti i percepcija manjina kao prijetnje bilo kojem društvu.

Ključne riječi: manjine, mediji, dnevne novine, informiranje, istraživanje

Uvod

Nakon dugotrajnog razdoblja isključivosti u kojem su hrvatski mediji bili neosjetljivi za politike i probleme nacionalnih manjina, novi europski poređak sugerirao je hrvatskim vlastima da što prije ozbiljno pristupe rješavanju problema manjina i njihove ponajprije političke predstavljenosti. Usporedno s uspostavljanjem institucija civilnog društva, koje su predvodnici dugotraj-

*

Igor Kanižaj je znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.

nog procesa edukacije za pravo na različitost, političari svih opcija vrlo dobro, uz pomoć medija, instrumentaliziraju probleme manjina u svojoj svakodnevnoj politici, što je, nažalost, sasvim normalno prema nekim općeprihvaćenim shvaćanjima funkcije političara. Mediji su za javnost izniman izazov, ali i sredstvo putem kojeg se odigrava najveći dio komunikacije s građanima. Zato su i sami političari razvili vrlo dobre strategije manipuliranja medijima i nametanja vlastite agende u kratkotrajnim i dugotrajnim procesima. Takvoj su situaciji i procesima izložene manjine u gotovo svim suvremenim državama, a jedina je razlika odnos medija prema manjinskim pitanjima, kao i definiranje nekih općih medijskih politika.

No, zašto je uopće u svim raspravama o nacionalnim manjinama tako jasan naglasak na važnosti medija? Prisjetimo se samo nekoliko tematskih konferencija o nacionalnim manjinama gdje je jedna od najzastupljenijih tema bio upravo odnos medija prema manjinama. Istraživači su često upozoravali na taj međudnos koji se možda čini vrlo jednostavan, ali ga u stvarnosti obilježavaju kompleksni problemi.

Socioekonomski marginalizirana pozicija manjina sprečava direktnu komunikativnu interakciju između zajednice i određene manjine. U takvim uvjetima medijski diskurs nije samo od velike važnosti za međuetnički dijalog i komunikaciju; budući da su mediji izvor informacija o manjinama za cijelo društvo, od njih se očekuje da pridonesu širem etno-političkom konsenzusu javnosti o nacionalnim manjinama i međuetničkoj stvarnosti određenog društva. (Hussain, 2000:102)

Znanstvenici koji su se bavili proučavanjem izvještavanja o nacionalnim manjinama došli do dva važna zaključka. Mediji najčešće ignoriraju nacionalne manjine, a ukoliko urednici odluče izvijestiti o manjinama, izvještavanje ima sljedeće važne značajke:

1. U negativnom kontekstu izvještava se o neuobičajenim događajima poput tragedija, kriminala, nasilja, ekstremizma ili prijetnji javnom redu i miru.
2. Članovi manjinskih grupa predstavljaju se kao drukčiji, opasni i neracionalni, uz čestu uporabu predrasuda, generalizacija i stereotipa.
3. Pripadnike manjinske grupe optužuje se da su sami krivi za svoju sudbinu te da su ujedno nesposobni promijeniti stvarnost.
4. Socijalni, gospodarski i politički razvoj koji se odnosi na manjine površno se predstavlja, bez ozbiljnih analiza i pojašnjenja. (Avraham E., Wolsfeld G., Aburayya I., 2000: 118)

Situacija u Hrvatskoj znatno se ne razlikuje od europskog prosjeka. Jedina je velika razlika što u hrvatskim medijima čak ni zakonski preduvjeti nisu u potpunosti definirani, a kamoli običajno ponašanje, odnosno neke opće prihvaćene norme kad se govori o jasno određenim medijskim politikama i uređivačkoj politici hrvatskih medija, ponajprije dnevnih tiskovina.

U hrvatskim medijima manjinski problemi su ispolitizirani. To je temeljni zaključak koji se nameće nakon druge faze opsežnog istraživanja o izvještavanju o nacionalnim manjinama tri najčitanijih hrvatskih dnevnih novina. Primjenjujući znanstvenu metodu analize sadržaja Media Diversity Institu-

te iz Londona¹ proveo je potkraj 2001. istraživanje u 10 država jugoistočne Europe, uključivši i Hrvatsku. Rezultati su bili zapanjujući, ali ne i iznenađujući. Pretpostavljalo se naime, na temelju ranijih studija, da se problemi manjina koriste za medijsku manipulaciju u većem broj europskih država. Istodobno, ključni nalaz pokazuje da izvještavanje o manjinama ovisi o ukupnoj političkoj stabilnosti i kvaliteti međuetničkih odnosa u svakoj pojedinoj državi, ali možda još više i o vrsti medija – ponajprije tiskovina. Postoje velike razlike u odnosu na tabloide i *broadsheet* novine koje donose potpuno različite standarde izvještavanja. Treba odmah napomenuti i kako je potvrđeno da u svakoj državi koja je bila obuhvaćena istraživanjem, postoji jedna određena etnička grupa o kojoj se uvijek piše u negativnom kontekstu. U studenome 2001. u Hrvatskoj je to bila srpska manjina, a na početku 2003. radilo se uglavnom o Romima. Već ovaj izvještaj pruža vrlo jasne dokaze da ni u jednom analiziranoj dnevnoj tiskovini ne postoji strategija izvještavanja. Izvještavanje o manjinama unaprijed je određeno samim medijem, odnosno profilom tiskovine. Ako se radi o tabloidima, onda je to uglavnom politički neopterećeno izvještavanje, ali često sa senzacionalističkim naslovima. Ovo istraživanje donosi iscrpan pregled izvještavanja o nacionalnim manjinama u tri najčitanijima hrvatskim dnevnim novinama.

Metodološke napomene

Temeljnu definiciju analize sadržaja dao je Bernard Berelson: »Analiza sadržaja je tehnika istraživanja objektivnog, sistematskog i kvantitativnog opisa manifestnog sadržaja sredstava komuniciranja« (Berelson, 1952). Na početku osamdesetih tu je početnu definiciju nadopunio Klaus Krippendorff koji definira analizu sadržaja kao »istraživačku tehniku za izvođenje ponovljivih i valjanih zaključaka iz podataka, prema njihovom kontekstu« (Krippendorff, 1980). No, može se reći kako je to zapravo znanstvena metoda koja omogućuje da se stanovite kvalitativne osobine tekstualnog ili ilustrativnog materijala izraze kvantitativnim pokazateljima.²

Analizirana su prva izdanja *Jutarnjeg lista*, *Slobodne Dalmacije* i *Večernjeg lista*, u razdoblju od 14. travnja do 14. svibnja 2003. Prvi i osnovni razlog za ovaj uzorak bio je aktualnost, budući da je rad pripreman uoči znanstvene konferencije »Mediji i manjine«. No, rad je u svakom slučaju trebao nadopuniti i slično istraživanje Media Diversity Instituta iz 2001. koje je također koristilo mjesečni uzorak. Jedinica analize bio je jedan novinski članak, a ko-

1

Milivojević, Snježana, *Etničke manjine u štampi Jugoistočne Europe*, Media Diversity Institute, London, 2002. Studija donosi opširan prikaz analize izvještavanja najtiražnijih dnevnih novina u deset europskih država, među kojima su analizirane i hrvatske dnevne novine *Večernji list* i *Jutarnji list*.

2

Lamza Vesna, *Sadržaj Večernjeg lista*, SOUR Vjesnik, Zagreb, 1981.

načna verzija analitičke matrice sadržavala je 22 klasifikacijske kategorije. Tekstove su analizirala dva analitičara³ s ciljem da se postigne što veći stupanj podudarnosti, a na taj je način još jednom provjerena valjanost postavljene matrice i kategorija. Obuhvaćeno je ukupno 88 članaka u kojima se spominju nacionalne manjine. Analizirani su tekstovi u kojima su se pojavile sljedeće manjine: Albanci, Bošnjaci, Česi, Hrvati u BIH, Hrvati u Sloveniji, Hrvati u Mađarskoj, Hrvati u Srbiji, Hrvati u Crnoj Gori, Romi, Mađari, Slovenci, Srbi, Talijani, Židovi i posebna kategorija – manjine općenito.

Novinarska prezentacija tekstova

Manjina koja se u ovom istraživanju najčešće pojavljuje su Romi (27,3%), zatim se u 20% tekstova govori općenito o manjinama i to uglavnom o izborima za vijeće nacionalnih manjina, što je bila glavna politička tema u tom razdoblju. Srpska manjina pojavljuje se u 15,9% tekstova, slijede Talijani, pa Hrvati u Bosni i Hercegovini i ostali.

Medijski interes za građane srpske nacionalnosti očito se znatno promijenio u odnosu na 2001. godinu, što je i razumljivo. U navedenom istraživanju Media Diversity Instituta čak jedna trećina ukupnog broja tekstova odnosila se na izvještavanje o Srbima, dok se o Romima izvještavalo iznimno rijetko i isključivo na stranicama crne kronike. Velika zastupljenost građana srpske nacionalnosti određena je mnogim sudskim procesima o zločinima iz Domovinskog rata, što je privlačilo veliku pozornost novinara. Spomenuto istraživanje važno je i stoga što pokazuje kako zapravo nema jasne strategije izvještavanja o manjinama. Redakcije ne prate sustavno život manjina, već reagiraju prema događajima. Kriminalne aktivnosti odmah dopijevaju na naslove stranice, a pozitivni primjeri vrlo teško na stranice o zabavi i svakodnevnom životu. Zastupljenost manjina na kulturnim stranicama bila bi još manja da se pripadnici židovske manjine ne nameću svojim bogatim kulturnim životom. Upravo je ta manjina u studenom 2001. bila na trećem mjestu po ukupnom broju tekstova, dok je prema rezultatima travanjskog istraživanja pri samom kraju popisa.

Prijašnja istraživanja⁴ pokazala su kako novinarska prezentacija tekstova o nacionalnim manjinama ima ključnu ulogu u ukupnoj percepciji izvještavanja o toj temi. Novinari i urednici, naime, svjesno manipuliraju prezentacijom vijesti, dužinom članka, pozicijom na stranici, naslovima, rubrikama u

3

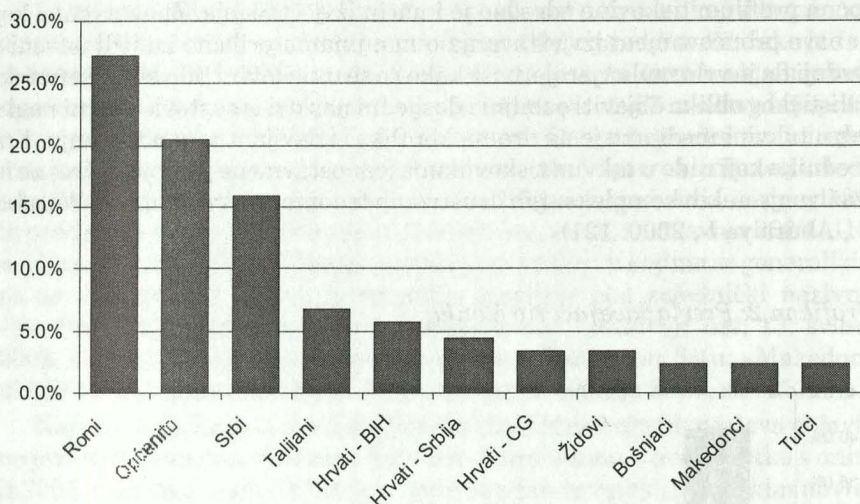
Mr. sc. Berto Šalaj, znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu i Igor Kanižaj, znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu.

4

Vergeer Maurice, »Exposure to Newspapers and Attitudes toward Ethnic Minorities: A Longitudinal Analysis«, *The Howard Journal of Communications*, 11, 2000.

Lubbers M., Scheepers P., Wester F., »Ethnic Minorities in Dutch Newspapers 1990-5«, *Gazette*, 60 (5), London.

Grafikon 1. Pregled manjina o kojima se izuještava

N = 88

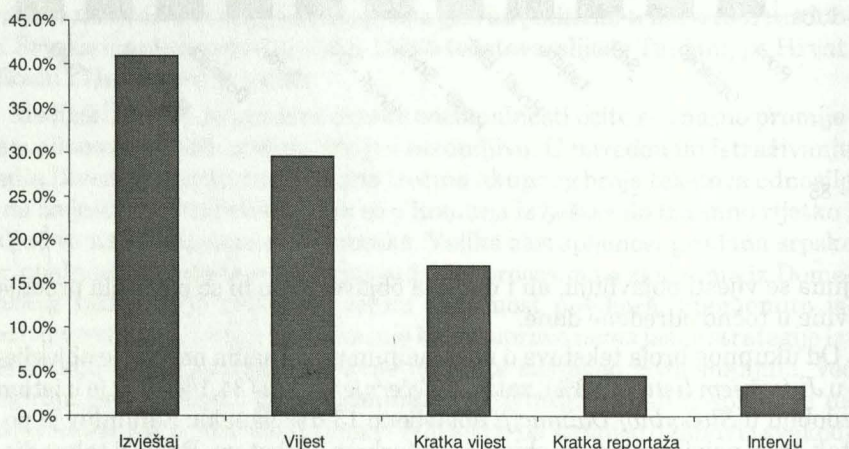
kojima se vijesti objavljuju, ali i danima objave, kako bi se povećala prodaja novine u točno određene dane.

Od ukupnog broja tekstova o nacionalnim manjinama najviše je objavljeno u *Jutarnjem listu* (52,3%), zatim u *Večernjem listu* (34,1%), dok je u istom razdoblju u *Slobodnoj Dalmaciji* objavljeno 13,6% članaka. Zanimljiv je podatak da se najviše tekstova objavljuje utorkom i subotom. Razlozi takve distribucije prema danima ponajprije su u tome što se većina novinarskih konferencija događa ponedjeljkom, pa se izvještaji objavljuju u utorak. Tekstovi koji se objavljuju subotom najčešće su tiskani u posebnim magazinskim prilozi, što je posebno primjetno u slučaju *Jutarnjeg lista* i priloga *Magazin* koji često donosi opširne članke o manjinama. Potvrđena je i teza iz istraživanja Media Diversity Instituta prema kojoj su manjinske teme ispolitizirane i samom novinarskom prezentacijom. U prilog tome govori podatak o rubrikama u kojima je objavljen najveći broj tekstova. Gotovo 45% ukupnog broja članaka objavljeno je u rubrici »događaji dana/vijesti dana« koja uglavnom donosi pregled političkih tema, izvještaja s raznih konferencija, kao i najjačih političkih vijesti koje su obilježile taj dan, slijedi rubrika gradske stranice te crna kronika koja u svim relevantnim istraživanjima ostaje pri samom vrhu.

Treba istaknuti kategoriju koja zapravo pruža najbolji uvid o opću novinarsku prezentaciju teme, ali ujedno i otkriva način na koji novinari izvještavaju o manjinama. Tip objavljenog članka otkriva novinarski pristup temi,

dubinu istraživanja koja je uvjetovana profilom novine. Budući da se kod nas dnevne tiskovine (osim *Vjesnika*) mogu svrstati u područje polutabloida koji su po formatu tabloidi, ali po sadržaju ne odgovaraju konceptu tabloida, općim profilom tiskovine određen je i način izvještavanja. Znanstvenici koji se bave proučavanjem izvještavanja o manjinama prilično su jedinstveni u tvrdnji da je vrlo mala vjerojatnost kako će se u tiskovini bilo kojeg senzacionalističkog oblika objaviti ozbiljni i dosljedni naslovi i tekstovi. Glavni naglasak u takvim medijima je na drami, konfliktu i devijantnom ponašanju. Kod urednika koji rade u takvim tiskovinama jednostavno ne postoji interes za istraživanje nekih kompleksnijih društvenih fenomena (Avraham E., Wolsfeld G., Aburaiya I., 2000: 121).

Grafikon 2: Prevladavajući tip članka

N=88

U ovom slučaju radi se o dominaciji izvještajnih novinarskih vrsta (vijest, izvještaj, kratka vijest), a istodobno se primjećuje iznimno mali broj dubljih, analitičkih tekstova koji bi trebali otkriti ukupnu pozadinu događaja, pogotovo kada se radi o tako osjetljivim temama. Dominira izvještaj (40,9%), zatim vijest (29,5%), a duže novinarske vrste poput reportaže ili intervjua pojavljuju se u samo nešto manje od 8% ukupnog broja članaka.

Većina istraživača u dosadašnjim je istraživanjima propustila posebno analizirati položaj teksta na stranici, što je, prema mojem mišljenju, jedan od ključnih pokazatelja kako novinski urednici percipiraju teme o nacionalnim manjinama. Poznato je kako je najuočljiviji dio stranice gornji desni dio, sredina i donji desni dio. U potpunosti svjesni važnosti prijeloma, urednici teme

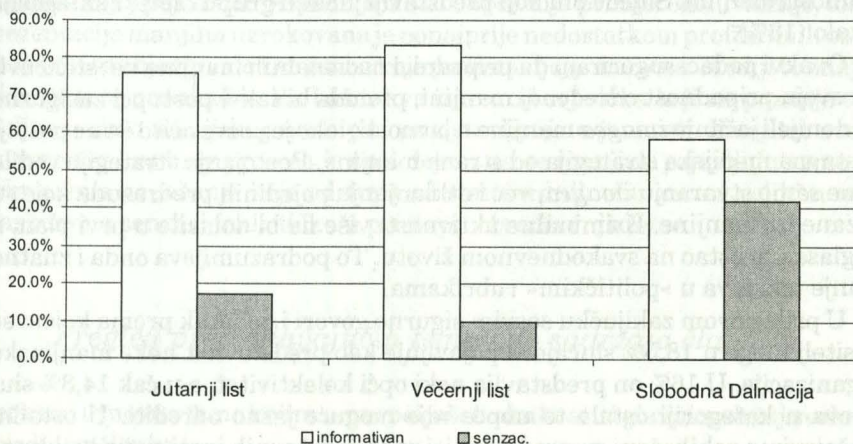
o manjinama redovito prezentiraju na gornjem lijevom i donjem lijevom dijelu stranice, dakle na mjestima koja nisu uočljiva. Samo u 15% slučajeva tekstovi su smješteni na najbolje pozicije na stranici.

Za ukupnu prezentaciju od posebne su važnosti i naslovi koji u kombinaciji s pozicijom na stranici privlače ili odbijaju čitatelja od članka. Iako je zabilježeno čak 76,1% informativnih naslova koji su osmišljeni u skladu s tekstom bez ikakvih negativnih konotacija, prisutno je i 18,2% naslova koji poštuju sva pravila senzacionalističkog novinarstva. Oni su često diskriminirajući, nisu u skladu s tekstom, a urednici ih koriste kako bi privukli čitatelja. Jedan od zornijih primjera je iz *Jutarnjeg lista*: »Država obnovi kuće, a izbjegli Srbi ih prodaju za petsto tisuća kuna« (*Jutarnji list*, str. 8, 17. travnja 2003.) U crnoj kronici u nekoliko su slučajeva objavljeni naslovi u kojima se generalizira, pa se individualni zločini ili tragedije stavljaju pod zajednički nazivnik. »Turčina ubila čelična košara u kamenolomu«, (*Jutarnji list*, 13. svibnja 2003, str. 41) Naslov istog tipa objavljen je u *Večernjem listu*: »Makedonca uhitili sa 48,7 grama heroina« (*Večernji list*, 8. svibnja 2003, str. 23).

Najviše navedenih senzacionalističko diskriminirajućih naslova objavljeno je o Makedoncima, Srbima i Romima. Usporedimo li ove podatke s onima iz 2001, možemo zaključiti da se u najtiražnijim hrvatskim dnevnim novinama u negativnom kontekstu najčešće spominju Srbi, Romi i Makedonci. Redosljed se mijenja iz mjeseca u mjesec, budući da je najviše pod utjecajem rubrike crna kronika, odnosno kriminalnih aktivnosti u kojima se donose poopćeni naslovi koji štete ugledu spomenute manjine.

Nasuprot navedenim negativnim karakteristikama treba istaknuti i pozitivne primjere u kojima novinari na dosljedan i informativan način iz-

Grafikon 3: Tiskovine i tip prevladavajućih naslova

vještavaju o manjinama. Podaci koje pokazuje grafikon br. 3. upućuju na zaključak da najviše informativnih naslova donosi *Večernji list*, dok je u odnosu na ukupni broj naslova *Slobodna Dalmacija* pri samom vrhu prema broju senzacionalističkih naslova. Pozornost privlači i podatak o broju tekstova i naslova u kojima se govori općenito o manjinama. Naslovi su u takvim slučajevima iznimno informativni i afirmativni, bez jasnijih negativnih konotacija. Možda je jedan od razloga i taj što se u takvim tekstovima uglavnom iznose aktivnosti vlasti za položaj manjina, odnosno neke zajedničke aktivnosti nekoliko manjina, zbog čega je smanjena mogućnost za bilo kakve senzacionalističke interpretacije.

Spol nositelja uloge – osoba o kojima se govori u člancima

Iako glavno područje ovog istraživanja nije prvotno obuhvaćalo detaljniju analizu zastupljenosti spolova u tiskovinama, pokazalo se kako su žene kao predstavnici manjina i u ovom slučaju marginalizirane kao nositelji uloge – osobe o kojima se govori u članku. Žene su u samo 9,4% članaka predstavljene kao nositelji radnje, a čak i tada njihove se izjave prenose u skraćenim formama, dok se intervjui s pripadnicama ženskog spola pojavljuju jako rijetko.

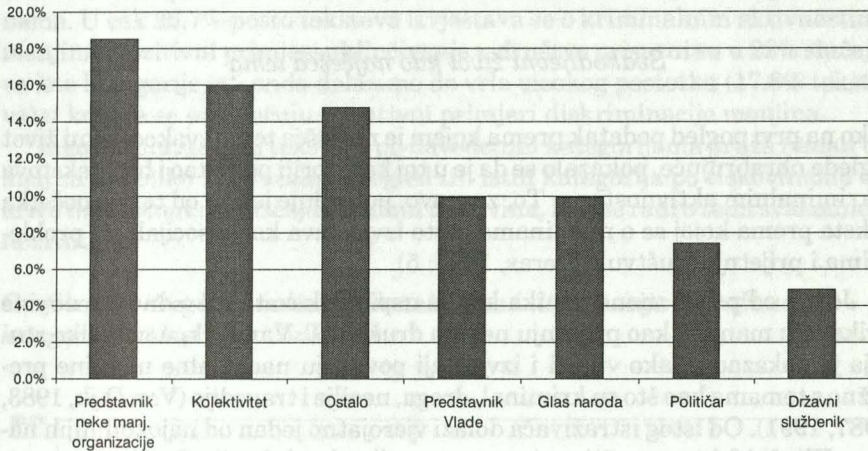
U većini tekstova (45,9%) nositelji uloge su muškarci, kao predstavnici raznih manjinskih organizacija i to ponajprije romskih, srpskih i židovskih. No, taj podatak vodi do jedne druge kategorije koju smo također promatrali prigodom analize.

Radi se, naime, o kategoriji koja definira na koji je način predstavljen nositelj uloge, ili bolje rečeno, koga on zapravo predstavlja. U samo 40% tekstova on predstavlja određenu etničku grupu, a u 24% slučajeva pojavljuje se kao individua koja se bori za svoje vlastite interese, bez eksplicitnog isticanja pripadnosti manjini. Slijede oni koji predstavljaju veću grupu (19%) i kategorija ostalo (18%).

Ovakvi podaci sugeriraju da pripadnici nacionalnih manjina ne ističu uvijek svoju pripadnost određenoj manjini, premda bi takvi postupci zasigurno pridonijeli jačanju *imagea* manjine u javnosti, iako je posve očito da ne postoji sustavna medijska strategija od strane manjina. Postojanje strategije vodilo bi ne samo stvaranju *imagea*, već i otklanjanju pojedinih predrasuda koje su vezane uz manjine. Kriminalne aktivnosti više ne bi dolazile u prvi plan, a naglasak bi ostao na svakodnevnom životu. To podrazumijeva onda i znatno manje tekstova u »političkim« rubrikama.

U prilog ovom zaključku sasvim sigurno govori i podatak prema kojem se nositelj uloge u 18,5% slučajeva pojavljuje kao predstavnik neke manjinske organizacije. U 16% on predstavlja neki opći kolektivitet, a u čak 14,8% slučajeva u kategoriji ostalo to uopće nije moguće jasno odrediti. U ostalim slučajevima zabilježeni su predstavnici raznih državnih institucija koji često predstavljaju državne programe. U analiziranom razdoblju taj je postotak iz-

Grafikon 4: Pregled glavnih nositelja uloge o kojima se izvještava

N=88

raženiji jer je glavna tema u tiskovinama ostala izbor za vijeća nacionalnih manjina.

Izvještavanje o manjinama je depersonalizirano, što potiče generaliziranje. Ova teza potvrđuje se u stvarnosti ponajprije zahvaljujući novinarima koji kad izvještavaju o manjinama rijetko u tekstovima navode ime i prezime pripadnika manjine, a u naslovima u pravilu generaliziraju pa navode ime manjine kojoj pojedinac pripada, iako to uopće nije primjereno. Nadalje, loša prezentacija manjina uzrokovana je ponajprije nedostatkom profiliranih osoba koje bi se pojavljivale kao osobe koje predstavljaju manjine. Mediji to znaju iskoristiti te ponekad ističu baš takve izjave od svjedoka koji ne poznaje temeljne načine medijskog nastupa i predstavljanja u javnosti. Rezultat ovog zatvorenog kružnog procesa je opći dojam da se manjine pojavljuju samo u primjerima ponašanja koje odstupa od standardnih obrazaca s velikim naglaskom na senzacionalističkom pristupu obrađivanja teme.

Pregled prevladavajućih tema kao sadržaja članaka

Četiri su osnovne teme kojima smo pokušali obuhvatiti glavni sadržaj svakog pojedinog članka.

1. Svakodnevni život (45 tekstova)

2. Politike vlasti prema manjinama (38 tekstova)
3. Izvještavanje o manjinama u regiji (13 tekstova)
4. Postkonfliktni procesi (5 tekstova)

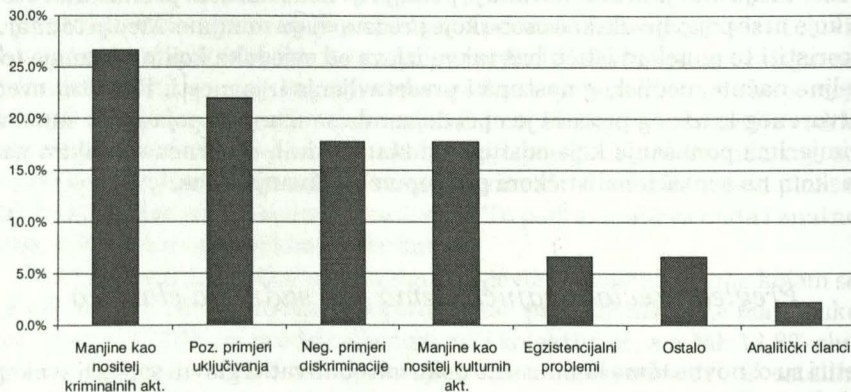
Svakodnevni život kao najčešća tema

Iako na prvi pogled podatak prema kojem je najčešća tema svakodnevni život izgleda ohrabrujuće, pokazalo se da je u toj kategoriji porastao i broj tekstova o kriminalnim aktivnostima. To, zapravo, potvrđuje jednu od teza s početka teksta prema kojoj se o manjinama često izvještava kao o socijalnim problemima i prijetnji društvu. (Fleras, 1995: 5)

Jedan od prvih znanstvenika koji je uspio dokazati kako dnevne novine prikazuju manjine kao prijetnju nekom društvu T. Van Dijk, u nekoliko studija je pokazao i kako vijesti i izvještaji povezuju nacionalne manjine pretežno s temama kao što su kriminal, droga, nasilje i tragedije (Van Dijk, 1983, 1987, 1991). Od istog istraživača dolazi vjerojatno jedan od najozbiljnijih nalaza. Ključni faktor u poštivanju prava manjina je edukacija. Lošije obrazovani građani doživljavaju nacionalne manjine kao prijetnju, što je mnogo manje izraženo kod osoba koje imaju završenu srednju školu i fakultet. (Vergeer, 2000: 138)

Prihvaćenost manjina u nekom društvu uglavnom se ocjenjuje prema tome kako se određena manjina integrirala u društvene procese, ali i u svakodnevni život. Mediji, budući da prenose događaje u društvu, redovito reagiraju prema procesima i događajima. No, uloga medija u ovom području možda je i važnija od svih spomenutih. Oni svjesno ističu teme za koje smatraju da su

Grafikon 5: Osnovne teme u kategoriji svakodnevni život

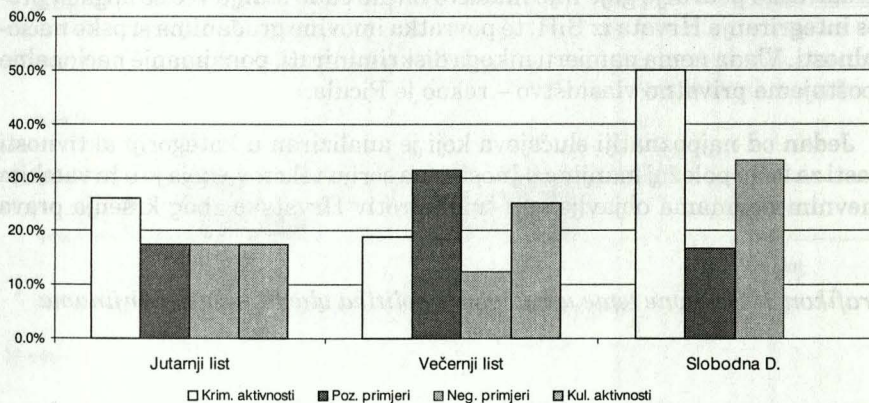

N=45

zanimljive prosječnom čitatelju kojega najviše zanima prikaz stvarnosti koji u interpretaciji medija postaje prenaglašen, pa na prvo mjesto dolaze neobične životne situacije, zapravo sve što odudara od pravila. Mediji obično donose nerealne prikaze stvarnosti, a to se odražava i na izvještavanje o manjinama. U čak 26,7% posto tekstova izvještava se o kriminalnim aktivnostima manjina. Pozitivni primjeri uključivanja u društvo prisutni su u 22% slučajeva iste kategorije, ali onda dolazimo do vrlo visokog postotka (17,8% tekstova) u kojima se primjećuju negativni primjeri diskriminacije manjina.

Iako apsolutan broj tekstova po navedenim kategorijama pruža realan temelj za nekoliko zaključaka, pregled tih istih kategorija po tiskovinama otkriva neke osnovne značajke i samih tiskovina, kad se radi o temi svakodnevnog života.

Grafikon 6: Pregled analiziranih tiskovina i distribucije članaka u kategoriji svakodnevni život

N=45

Kao što se vidi iz grafa, tiskovine posve različito prezentiraju teme u okviru ove kategorije. Slobodna Dalmacija ističe kriminalne aktivnosti i negativne diskriminirajuće primjere, ne donoseći nijedan članak o kulturnim aktivnostima. U jednom tekstu pod nazivom »Kotoriba: Romi zarobili vlasnika kavane«, koji je objavljen u *Slobodnoj Dalmaciji* 10. svibnja 2003. na zadnjoj stranici, u svega nekoliko rečenica Rome se stigmatizira kao izravno odgovorne za jedan incident.

Večernji list u ovoj je kategoriji objavio najviše članaka o pozitivnim primjerima uključivanja u svakodnevni život. Navodim kao primjer tekst pod nazivom »Židovi u povijesti Varaždina« (*Večernji list*, nedjelja, 27. travnja 2003, 36. str.) U njemu novinar izvještava o izložbi »Tragom židovske povijesti i

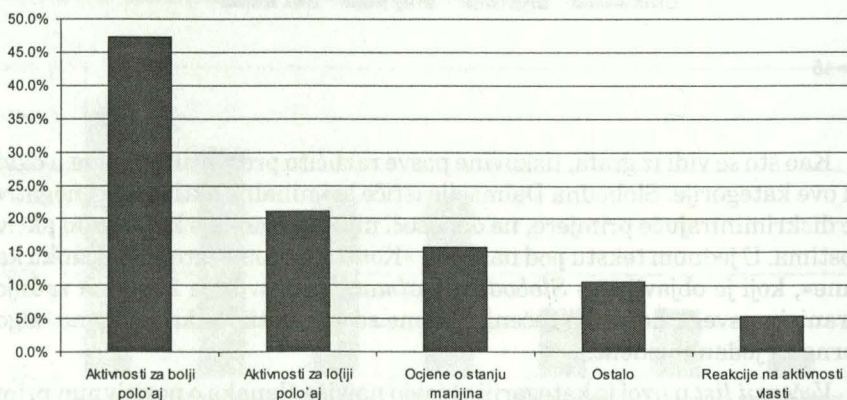
kulture« u Varaždinu. Ova tiskovina redovito izvještava i aktivnostima hrvatske manjine u susjednim državama, što druge dnevne novine često prikazuju samo kao protokol. Treba istaknuti i kako je *Večernji list* vrlo dosljedno pratio izbore za vijeća manjina.

Politike vlasti prema manjinama kao tema članka

Već nekoliko puta istaknuti izbori za vijeća manjina bili su savršena prigoda za političare da dobiju prostor u medijima, što su na kraju i vrlo dobro iskoristili. Ako se djelomično pogleda graf br. 7, vidi se iznimno visok postotak aktivnosti za bolji položaj manjina u Hrvatskoj. Političari često služeći se pitanjima manjina žele privući pozornost medija. *Večernji list* izvijestio je 26. travnja 2003. na 4. stranici o posjetu ministra vanjskih poslova Tonina Picule Hrvatima i Srbima povratnicima na benkovačkom području. »Obišli smo benkovačko područje gdje nije nikakvo izvanredno stanje već se događa proces integriranja Hrvata iz BiH, te povratka imovine građanima srpske nacionalnosti. Vlada nema namjeru nikoga diskriminirati, ponajmanje nacionalno i poštujemo privatno vlasništvo – rekao je Picula.«

Jedan od najpoznatiji slučajeva koji je analiziran u kategoriji aktivnosti vlasti za lošiji položaj manjina odnosi se na seriju tekstova koja je u hrvatskim dnevnicima objavljena o tužbi protiv Hrvatske zbog kršenja prava

Grafikon 7: Osnovne teme u kategoriji politika vlasti prema manjinama

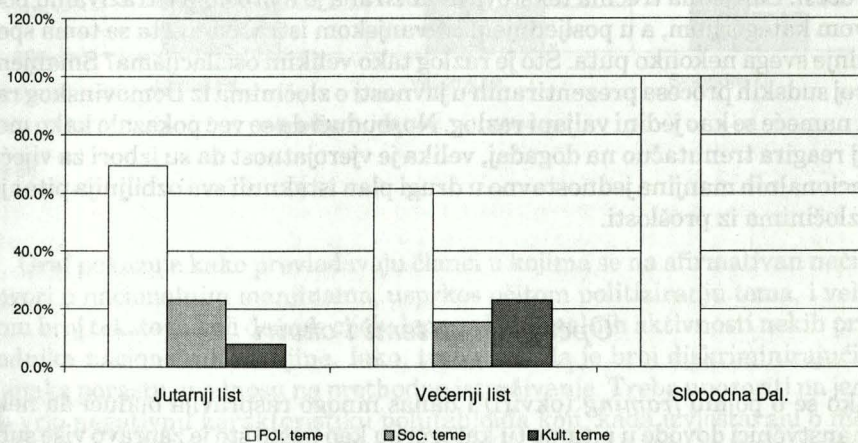

N=38

protiv petnaestero romske djece u Međimurskoj županiji, sa senzacionalističkim naslovom »Romi najavili da će tužiti Republiku Hrvatsku«.

U detaljnijoj analizi politika vlasti prema manjinama obradili smo i tip politike kroz koju se prikazuje određena tema. Rezultati pokazuju da su ti tekstovi predstavljeni kao političke teme (71,7%), zatim kao socijalne teme (17,4%), te konačno kao kulturne teme (10,9%). To je još jedan pokazatelj koji potvrđuje opću ispolitiziranost tema kroz koje se izvještava o nacionalnim manjinama.

Grafikon 8: Pregled tiskovina i distribucija članaka prema vrsti tema

N=46

Dok *Jutarnji list* i *Večernji list* uz većinu tekstova prikazanih kroz političke teme, donose i manji broj tekstova o socijalnim i kulturnim temama, *Slobodna Dalmacija* u potpunosti manjinska pitanja prikazuje kao isključivo političku temu.

Manjine u regiji i postkonfliktni procesi kao tema članka

Iako sam već ranije naveo neke od osnovnih razlika u odnosu na istraživanje iz 2001. važno je primijetiti kako se znatno promijenilo izvještavanje o aktivnostima hrvatske manjine u regiji, kako u vidu nekih konkretnih vladinih projekata, tako i aktivnosti same manjine i zahtjeva prema vlastima u Hrvatskoj. Apsolutni broj tih članaka o manjinama u regiji je 13, a među njima u nekoliko se slučajeva pojavljuju političari kao inicijatori nekih vladinih akcija.

»Čačić obećao nastavak pomoći hrvatskim povratnicima u BiH«, naslov teksta objavljenog u *Jutarnjem listu*, 15. travnja 2003, na 4. stranici. »Hrvatski ministar javnih radova Radimir Čačić posjetio je jučer Banja Luku i Jajce i potvrdio spremnost hrvatske vlade da nastavi pomagati povratak izbjeglica i prognanih Hrvata iz BiH... Tom je prigodom Čačić istaknuo da ne može biti zadovoljan povratkom Hrvata na banjolučko područje... Čačić je obećao da će se pomoć nastaviti...«. Zanimljivo je kako se o Hrvatima u BiH prije dvije godine izvještavalo u čak 22 članka, na istom uzorku, a u ovom istraživanju ukupni broj tekstova o regiji je 13, kao što je već navedeno. Od toga sedam članka odnosi na političke aktivnosti manjine, a pet na probleme u svakodnevnom životu.

Jedna od kategorija koja zahtijeva dodatno objašnjenje su i postkonfliktni procesi. Čak jedna trećina tekstova analizirana je u prošlom istraživanju pod ovom kategorijom, a u posljednjem travanjskom istraživanju ta se tema spominje svega nekoliko puta. Što je razlog tako velikim oscilacijama? Smanjeni broj sudskih procesa prezentiranih u javnosti o zločinima iz Domovinskog rata nameće se kao jedini valjani razlog. No, budući da se već pokazalo kako medij reagira trenutačno na događaj, velika je vjerojatnost da su izbori za vijeća nacionalnih manjina jednostavno u drugi plan istaknuli sva ozbiljnija pitanja o zločinima iz prošlosti.

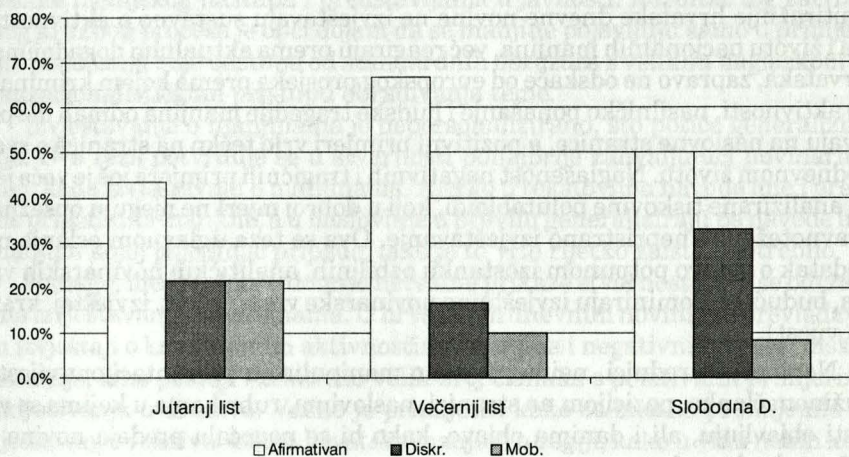
Opći pristup temi i okviru

Iako se o pojmu *framing* (okviri) i danas mnogo raspravlja budući da neki znanstvenici dovode u pitanje tu kategoriju kao nešto što je zapravo više subjektivan nego objektivan dojam istraživača, pa je stoga upitno obuhvaćati ga unutar kvantitativne kategorije, okviri su u ovom slučaju pružili temelj za nove zaključke.

Ponajprije, treba reći da u hrvatskim dnevnim tiskovinama postoji jedan oblik konstante u izvještavanju, iako to ne znači da postoji i strategija praćenja nacionalnih manjina. U ranijim istraživanjima pokazalo se kako se uglavnom objavljuju informativni članci koji se temelje na izvještajnim novinarskim vrstama, često s mnogo informacija, slika i bez nekih dubljih analiza. Takvih je članaka u travanjskom istraživanju zabilježeno čak 89,8%. Istodobno, samo je 6,8% eksplanacijskih članaka, u kojima se donose opće analize, procjene, prognoze, osvrti i komentari. U mediju koji ravnomjerno, ozbiljno i analitički izvještava o manjinama navedena bi vrsta članaka trebala imati znatno veći udio u apsolutnom broju. Konačno, najmanji je broj evaluacijskih tekstova 3,4%.

Ukupni dojam novinarske prezentacije, odabir naslova, fotografija, pozicije na stranici, sadržaj članka, nositelji uloge koji su spomenuti i dužina teksta obuhvaćeni su i u posebnoj kategoriji, kao poseban okvir II.

Grafikon 9: Pregled tiskovina i okvir II.

N=88

Graf pokazuje kako prevladavaju članci u kojima se na afirmativan način govori o nacionalnim manjinama, usprkos očitom politiziranju tema, i velikom broj tekstova koji donose cijelu lepezu kriminalnih aktivnosti nekih pripadnika nacionalnih manjina. Iako, treba reći da je broj diskriminirajućih članaka porastu, u odnosu na prethodno istraživanje. Treba upozoriti na jednu vrlo negativnu karakteristiku polutabloida koji, kada izvještavaju o manjinama, često tiskaju vrlo kvalitetan tekst, no urednik koji određuje naslove na kraju tekst opremi na potpuno senzacionalistički način. To je najuočljivije u *Jutarnjem listu* koji je objavio dvostruko više takvih tekstova od *Večernjeg lista*. Najbolja ilustracija tekst je iz *Jutarnjeg lista*, objavljen 7. svibnja 2003, 23. str. Duži uravnotežen izvještaj o proslavi romskog blagdana Đurđevdana urednik je opremio sljedećim naslovom: »Romi se za Đurđevdan kupaju u cvijeću i lupaju koprivama«. Taj je tekst, zahvaljujući slikovitom naslovu »zaslužio« i dobru poziciju na prijelomu, pa će vjerojatno i zamijećenost teksta biti veća nego što bi inače bila.

Ipak, diskriminirajući tekstovi najvećim su dijelom proizvod crne kronike. U *Jutarnjem listu* 27. travnja 2003. na 6. stranici je objavljen tekst s naslovom »Pod mostom preminula petomjesečna Romkinja«. Urednik je očito došao do ovog zaključka na temelju jedne rečenice u kojoj se spominje riječ Rom: »Na mjestu gdje je obitelj prenočila zatekli smo prostor gdje je nedavno paljena vatra, a mještani su nam rekli da tu često borave i spavaju Romi, no jučer više nikoga nije bilo.«

Glavni zaključci

Najtiražnije hrvatske dnevne novine ne izvještavaju sustavno o aktivnostima i životu nacionalnih manjina, već reagiraju prema aktualnim događajima. Hrvatska, zapravo ne odskaje od europskog prosjeka prema kojem kriminalne aktivnosti, nasilničko ponašanje i ljudske tragedije manjina odmah dospjevaju na naslovne stranice, a pozitivni primjeri vrlo teško na stranice o svakodnevnom životu. Naglašenost negativnih i tragičnih primjera još je veća jer su analizirane tiskovine polutabloidi, koji u dobroj mjeri ne njeguju opsežno, uravnoteženo i nepristrano izvještavanje. Ova se teza uglavnom oslanja na podatak o gotovo potpunom izostanku ozbiljnih, analitičkih novinarskih vrsta, budući da dominiraju izvještajne novinarske vrste (vijest, izvještaj, kratka vijest).

Novinari i urednici, naime, svjesno manipuliraju prezentacijom vijesti, dužinom članka, pozicijom na stranici, naslovima, rubrikama u kojima se vijesti objavljuju, ali i danima objave, kako bi se povećala prodaja novine u točno određene dane.

Potpuno svjesni važnosti prijeloma urednici teme o manjinama redovito prezentiraju na mjestima koja nisu uočljiva. Naslovi tekstova često diskriminiraju, nisu u skladu sa sadržajem teksta, a urednici ih koriste kako bi privukli čitatelja. U porastu je i broj diskriminirajućih članaka, a sve je uočljivija negativna karakteristika polutabloida koji, kada izvještavaju o manjinama, često tiskaju vrlo kvalitetan tekst, no urednik koji određuje naslove na kraju tekst opremi na senzacionalistički način.

U negativnom kontekstu najčešće se spominju Srbi, Romi i Makedonci, a redosljed zastupljenosti nacionalnih manjina mijenja se iz mjeseca u mjesec, budući da je najviše pod utjecajem rubrike crna kronika, odnosno kriminalnih aktivnosti, u kojima se donose poopceni naslovi koji štete ugledu spomenute manjine. Iako glavno područje ovog istraživanja nije prvotno obuhvaćalo detaljniju analizu zastupljenosti spolova u tiskovinama, pokazalo se kako su žene kao predstavnice manjina i u ovom slučaju marginalizirane kao nositelji uloge – osobe o kojima se govori u članku. Žene su u samo 9,4% članaka predstavljene kao nositelji radnje, a čak i tada njihove se izjave prenose u skraćenim formama, dok se intervjui sa pripadnicama ženskog spola pojavljuju jako rijetko.

No, jedan od ozbiljnijih problema svakako je što pripadnici nacionalnih manjina ne ističu uvijek svoju pripadnost određenoj manjini, premda bi takvi postupci zasigurno pridonijeli jačanju *imagea* manjine u javnosti, a posve je očito i da ne postoji sustavna medijska strategija od strane manjina. Postojanje strategije vodilo bi ne samo stvaranju *imagea*, već i otklanjanju pojedinih predrasuda koje su vezane uz manjine. Kriminalne aktivnosti više ne bi dolazile u prvi plan, a naglasak bi ostao na svakodnevnom životu. To podrazumijeva i znatno manje tekstova u »političkim« rubrikama. Loša prezentacija manjina uzrokovana je ponajprije nedostatkom profiliranih osoba koje bi se

pojavljivale kao osobe koje predstavljaju manjine. Mediji to znaju iskoristiti te ponekad ističu upravo takve izjave od svjedoka koji ne poznaje osnovne načine medijskog nastupa i predstavljanja u javnosti. Rezultat tog zatvorenog kružnog procesa je opći dojam da se manjine pojavljuju samo u primjerima ponašanja koje odstupa od standardnih obrazaca s velikim naglaskom na senzacionalističkom pristupu obrađivanja teme.

Izvještavanje o manjinama je depersonalizirano, što potiče generaliziranje. Ova teza potvrđuje se u stvarnosti ponajprije zahvaljujući novinarima koji, kada izvještavaju o manjinama, rijetko u tekstovima navode ime i prezime pripadnika manjine, a u naslovima u pravilu generaliziraju pa navode ime manjine kojoj pojedinac pripada, iako je to vrlo rijetko zaista i potrebno.

Nadalje, mediji obično donose nerealne prikaze stvarnosti, a to se održava i na izvještavanje o manjinama. U hrvatskim dnevnim novinama prevladavaju izvještaji o kriminalnim aktivnostima manjina i negativni primjeri diskriminacije, iako postoji i relativno velik broj članaka s pozitivnim primjerima uključivanja u društvo. Važno je primijetiti kako se znatno primijenilo izvještavanje o aktivnostima hrvatske manjine u regiji, kako u vidu nekih konkretnih vladinih projekata, tako i aktivnosti same manjine i zahtjeva prema vlastima u Hrvatskoj. Promjene su očite i u izvještavanju o postkonfliktnim procesima, koji više nemaju apsolutnu dominaciju u ukupnom broju članaka. Dapače, zabilježeno je svega nekoliko takvih slučajeva.

Iako je jako teško odrediti koja tiskovina dosljedno, uravnoteženo i relativno nepristrano izvještava o manjinama, najmanje negativnih karakteristika primijećeno je u *Večernjem listu*. Dok *Jutarnji list* i *Večernji list* uz većinu tekstova prikazanih kroz političke teme donose i manji broj tekstova o socijalnim i kulturnim temama, *Slobodna Dalmacija* u potpunosti manjinska pitanja prikazuje kao isključivo političku temu.

Analiza situacije, dakle, nije nimalo ohrabrujuća i zaista je teško ponuditi konkretna rješenja za ravnomjernije, uravnoteženo i nepristrano izvještavanje. Problem predstavljenosti nacionalnih manjina zapravo je mnogo ozbiljniji nego što se na prvi pogled čini. On zadire u socijalna, kulturna, politička i ekonomska pitanja, a cijeli proces zatvaraju mediji. Kratkotrajna rješenja mogu se naći u osposobljavanju predstavnika manjina za javni nastup, odnose s javnošću i strateško komuniciranje, kako bi uz pomoć nekih vrlo jasnih strategija nametnuli svoj sadržaj medijima kao zanimljiv. Dugoročno, potrebna je trajna edukacija novinara, političara i javnosti, koji bi uz pomoć institucija civilnog društva kroz određeno razdoblje naučili poštovati pravo na različitost. Konačno, treba što prije i što većem dijelu javnosti omogućiti svakodnevno informiranje iz više medija, budući da je dokazano kako se na taj način znatno smanjuje stupanj isključivosti i percepcija manjina kao prijetnje bilo kojem društvu.

Literatura

- Avraham Eli, Wolsfeld Gadi, Aburaiya Isaam, »Dynamics in the News Coverage of Minorities: The Case of the Arab Citizens of Israel«, *Journal of Communication Inquiry*, Vol. 24 (2), Sage, 2000.
- Berelson Bernard, *Content Analysis in Communication Research*, The Free Press, 1952.
- Fleras, Augie, »Please Adjust Your Set – Media and Minorities in a Multicultural Society«, *Communications in Canadian Society*, Nelson Canada, 1995.
- Hussain, Mustafa, »Islam, Media and Minorities in Denmark«, *Current Sociology*, Vol. 48(4), Sage, 2000.
- Krippendorff, Klaus, *Content Analysis, An Introduction to Its Methodology*, SAGE, 1980.
- Lamza, Vesna, *Sadržaj Večernjeg lista*, SOUR Vjesnik, Zagreb 1981.
- Lubbers Marcel, Scheepers Peer, Wester Fred, »Ethnic Minorities in Dutch Newspapers 1990-5«, *Gazette*, Vol. 60 (5), Sage
- Milivojević, Snježana, *Etničke manjine u štampi Jugoistočne Europe*, Media Diversity Institute, London, 2002.
- Van Dijk, T., *Communicating racism: Ethnic prejudice in thought and talk*, Sage, London, 1987.
- Van Dijk, T., *Elite discourse and racism*, Routledge, London, 1993.
- Van Dijk, T., *Racism and the press*, Routledge, London, 1991.
- Vergeer, Maurice, »Exposure to Newspapers and Attitudes toward Ethnic Minorities: A Longitudinal Analysis«, *The Howard Journal of Communication*, 2000.

Summary

Problems of national minorities are quite politicized in Croatian media. This is the basic conclusion which emerges after a second phase of a thorough research on reporting on national minorities as done by the three largest-circulation Croatian daily newspapers with the biggest. The problem of presentation of national minorities is actually much more serious than it seems at first glance as it penetrates into social, cultural, political and economic issues and the whole process is completed by the media. Training and preparing representatives of the minorities for public appearance, public relations and strategic communication could represent a short-term solution. But on a long run, there is a need for constant education of journalists, politicians and public. And finally, a larger part of the public must be given an opportunity as soon as possible to gather information on daily basis from more media as it is established that in this way the level of exclusiveness tends to be lowered as well as perception of minorities as a threat to any society.